

КРИМІНОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ЗАПОБІГАННЯ ОРГАНІЗОВАНИЙ ЗЛОЧИННОСТІ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Грохольський В. Л.

Наукова стаття присвячена проблемним питанням запобігання організованих злочинності в Україні, в сучасних умовах. Зроблено акцент на залучення до такої діяльності усіх органів державної влади, місцевого самоврядування та населення.

Ключові слова: організована злочинність, запобігання.

Научная статья посвящена проблемным вопросам предотвращения организованной преступности в Украине, в современных условиях. Сделан акцент на привлечение к такой деятельности всех органов государственной власти, местного самоуправления и населения.

Ключевые слова: организованная преступность, предотвращение.

The scientific article is devoted to problem issues preventing organized crime in Ukraine in modern conditions. Made emphasis on involvement in such activities of state authorities, local government and population.

Key words: organized crime prevention.

На Дев'ятому Конгресі ООН з питань попередження злочинності й поводження з правопорушниками зазначалось: організована злочинність створює пряму загрозу національній і міжнародній безпеці та стабільності і є фронтальною атакою на політичну і законодавчу гілку влади, а також створює загрозу державності. Вона порушує нормальне функціонування соціальних та економічних інститутів і компрометує їх. Це призводить до того, що люди втрачають довіру до демократичних процесів. Організована злочинність ставить у положення жертви населення цілих країн і експлуатує людську вразливість, отримуючи при цьому прибуток. Вона охоплює, обплутує і навіть закабальє цілі прошарки суспільства. Тому, запобігання організованих злочинності сьогодні - є однією з найважливіших завдань не тільки правоохоронних органів, а усіх органів державної влади, місцевого самоврядування та громадськості.

До недавнього часу основними суб'єктами запобігання організованих злочинності були спеціальні підрозділи МВС України по боротьбі з організованою злочинністю, які під час "реформаторських" дій ліквідовані. Сьогодні, поки що, не має жодного підрозділу в Національній поліції, який би замінив спеціальні підрозділи по боротьбі з організованою злочинністю. За усіх негараздів, спеціальні підрозділи по боротьбі з організованою злочинністю мали можливість за допомогою спеціальних сил і засобів впливати на стримання організованої злочинності.

Після ліквідації спеціальних підрозділів по боротьбі з організованою злочинністю організована злочинність реорганізовується, і в Україну стягуються лідери злочинних формувань - головна складова злочинних формувань, і основна проблема правоохоронних органів. Крім того, у зв'язку із завершенням терміну відбування покарання, в тому числі і завдяки Закону України "Про внесення змін до Кримінального кодексу України (щодо удосконалення порядку зарахування судом строку попереднього ув'яз-

нення у строк покарання)" від 26.11.2015р. № 3413 [1], на свободу виходять біля 50 тис. злочинців, серед яких і члени організованих злочинних формувань. Ці, та інші фактори, - перш за все, стрімке зростання безробіття і зниження рівня життя (бідність) призводять до зростання організованої злочинності. Тільки за останні два роки кількість важких і особливо важких злочинів збільшилась в 1,34 рази. В той же час, кількість нерозкритих важких злочинів виросла у 2,63 рази, а особливо важких у 2,36 рази [2]. І за прогнозами фахівців, це ще не найгірша ситуація.

В умовах сьогодення, основними напрямками запобігання організованих злочинності є створення правової бази для проведення комплексу організаційних, матеріально-технічних та інших заходів. Перш за все, необхідно чітко визначити суб'єкти, їх завдання, функції і компетенцію щодо запобігання організованих злочинності, і які б могли забезпечити: виявлення та усунення або нейтралізація негативних соціальних процесів і явищ, що породжують організовану злочинність і сприяють її розвитку; запобігання нанесенню шкоди людині, суспільству, державі; запобігання виникненню організованих злочинних угруповань; виявлення, розслідування, припинення і запобігання правопорушень, які вчиняють учасники організованих злочинних угруповань, притягнення винних до відповідальності; забезпечення відшкодування шкоди фізичним і юридичним особам, державі; запобігання встановленню корумпованих зв'язків з державними службовцями і посадовими особами, втягнення їх у злочинну діяльність; протидія використанню учасниками організованих злочинних угруповань у своїх інтересах громадських об'єднань і засобів масової інформації; запобігання легалізації (відмиванню) коштів, здобутих злочинним шляхом, використанню суб'єктів підприємницької діяльності для реалізації злочинних намірів та ін.

До найважливіших завдань, що потребують законодавчого вирішення, належить боротьба з легалізацією (відмиванням) "брудних" коштів, накопиченого верхівкою й членами організованих злочинних формувань і корумпованими чиновниками. Держава повинна зробити усе для запобігання вливання цього капіталу в економіку, адже саме він дає змогу організованих злочинності досягти економічних, а згодом і політичних висот у державі.

8 листопада 1990 р. Рада Європи прийняла Конвенцію "Про відмивання, виявлення, вилучення і конфіскацію доходів від злочинної діяльності", до якої приєдналась і Україна. У Кримінальному кодексі України міститься ст. 209 "Легалізація (відмивання) грошових коштів та іншого майна, здобутих злочинним шляхом". Крім того, 28 листопада 2002 р. Верховна Рада України прийняла Закон України "Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) надходжень, одержаних злочинним шляхом". Однак, усе це, поки що мало впливає на процеси запобігання організованих злочинності. Складність запобігання цим процесам полягає в тому, що особи які займаються "відмиванням" "брудних" коштів, як правило, перебувають (працюють) в органах державної влади, місцевого самоврядування, або мають досить

© В.Л., Грохольський, 2015

близькі зв'язки з працівниками таких органів. Я думаю, що немає необхідності сьогодні науково обґрунтовувати, що окремі громадяни (навіть злочинці) самостійно (в одиночку) не зможуть цього зробити.

У зв'язку з цим, серед населення спостерігається байдуже ставлення до багатьох діянь організованої злочинності. Поширеність створення фінансових "пірамід", виведення коштів в офшори, рейдерство, криваві "розборки" кланів та інші ознаки організованої злочинності, більшість громадян сприймають як явища, що їх не стосуються. Тому потрібна цілеспрямована пропаганда безпосередньої небезпеки організованої злочинності, а також недопущення охоплення широких верств населення, особливо молоді, мораллю кримінальної субкультури.

Сьогодні в Україні спостерігається незацікавленість деяких урядових чиновників у збереженні матеріальних цінностей, проявляється безгосподарність, нездатність окремих державних структур і діячів задовольнити потреби населення країни. Ця ситуація об'єктивно зумовила динамічний ріст масштабів тіньової економіки, хабарництво, що стимулює розвиток організованої злочинності і корупції в Україні. Цей процес, у свою чергу, викликав зниження життєвого рівня більшості населення. Постійне збільшення кількості громадян, що опинилися за межею бідності, падіння моральних принципів на фоні способу життя і подвійної моралі представників владно-управлінських структур, служить надійним джерелом поповнення нижчих ешелонів організованої злочинності.

Організована злочинність є суттєвим фактором посилення соціальної напруги і дестабілізації суспільних відносин, перешкоджає оздоровленню економіки, впорядкуванню споживчого ринку, сприяє деформації нових форм економічних підприємницьких відносин, її масштаби - реальна загроза становленню соціально-економічних реформ та входження України до світового співтовариства.

Рівень і масштаби організованої злочинності вимагають розробки та прийняття загальнодержавної концепції з даного питання, в якій, на ряду із заходами державних органів і органів місцевого самоврядування, необхідно передбачити реальні і дієві заходи запобігання організованої злочинності громадськістю.

Ми погоджуємося з тим, що найважливіша роль у боротьбі з організованою злочинністю належить державі, тільки в руках держави зосереджено засоби впливу і інститути примусу. Держава визначає напрямки боротьби з організованою злочинністю. Разом з тим, не слід забувати, що зусилля держави можуть бути успішними тільки при взаємодії з усіма інститутами громадянського суспільства та громадянами. Це визнано кримінологами усього світу і закріплено в ряді резолюцій ООН. Зокрема, в матеріалах спеціальної сесії IV Конгресу ООН по боротьбі зі злочинністю і поводженню з правопорушниками сформульовано висновок про те, що у різних країнах світу по-різному використовується інститут участі громадськості в боротьбі зі злочинністю, ці розбіжності мають об'єктивну політичну і соціально-економічну основу, але суть закріпленої в резолюції позиції зводиться до того, що без допомоги всього населення, всього суспільства успіх у боротьбі зі злочинністю неможливий.

Допомога громадськості у запобіганні організованій злочинності може здійснюватися як у гласній так і негласній формі співробітництва з оперативними підрозділами (суб'єктами запобігання організованій злочинності).

Але, сьогодні у налагодженні такої співпраці є велика проблема - наявність довіри до суб'єктів запобігання організованій злочинності.

В ст. 11 Закону України "Про Національну поліцію" визначається, що діяльність поліції здійснюється в тісній співпраці та взаємодії з населенням, територіальними громадами та громадськими об'єднаннями на засадах партнерства і спрямована на задоволення їхніх потреб. Рівень довіри населення до поліції є основним критерієм оцінки ефективності діяльності органів і підрозділів поліції [3]. Можна сказати, що довіра до поліції виступає фундаментом відносин, орієнтованих на позитивну та довготривалу співпрацю поліції з населенням.

Окремі науковці довіру розглядають як попередню умову успішної співпраці, і з цим можна погодитись. Але, на мій погляд, довіра є й наслідком (результатом) співпраці. На жаль, сьогодні в українців сформувалась так звана „подвійна мораль“, коли дотримання проголошених на рівні держави ідей та цінностей не є обов'язковим для владної верхівки, життя для них йде за своїми нормами та законами. Така ситуація не визнається нормальною у європейських державах, де моральні норми та закони однакові для усіх членів суспільства, незалежно від займаних посад. Навпаки, їх дотримання посадовцями виступає однією з основних ознак, яка обов'язково береться до уваги під час призначення на державні посади, перебування на них, або ж під час виборів, що, на жаль, зовсім не характерно для української дійсності.

Тривалі та затяжні реформи в Україні, які супроводжуються змінами та потрясіннями у суспільстві, викликають почуття незадоволеності діями влади, а відтак і недовіру їй, відчуття незахищеності людини, як в економічному, так і в правовому відношенні. Це в повній мірі стосується й діяльності поліції - як органу виконавчої та правоохоронної діяльності, який здійснює запобігання організованій злочинності.

Тому питання налагодження співпраці поліції з населенням сьогодні є актуальними і водночас пов'язані з низкою проблем. В першу чергу, - це відсутність стратегії такої співпраці. Сьогодні ми бачимо тільки окремі декларації щодо такої співпраці. Але, на жаль, відсутні окремі програми співпраці поліції з населенням по окремим напрямкам, зокрема, - запобігання організованій злочинності. Сьогодні стрімко зростає злочинність, в тому числі й організована, але ми не бачимо жодної стурбованості і ініціативи щодо запобігання цим процесам як поліції так й інших органів державної влади. В окремих населених пунктах мешканцями створюються групи самооборони (охорони), але в цьому процесі ми не бачимо участі і допомоги влади.

Слід пам'ятати, що оцінка населенням діяльності поліції і влади в цілому, чи то позитивна, чи то негативна, - не може виникнути з нічого, вона має певні підстави. Довіра у суспільстві - явище, яке має групову характеристику, тобто містить оцінку групи людей. Така оцінка формується під впливом ряду факторів, серед яких найбільш вагомими можна назвати:

особистий досвід спілкування громадянина з працівниками поліції з питань, які доводилось вирішувати йому або членам його сім'ї (звернення, коли вони можуть виступити у ролі потерпілих від правопорушень або злочинних посягань, ситуації, коли вони виступають у ролі свідків або обвинувачених, отримання різного роду довідок або документів і т. п.), коли поведінка конкретного працівника поліції справляє найбільш вагоме значення

на думку громадянина про роботу та можливості всієї системи поліції;

досвід спілкування з працівниками поліції родичів, колег або знайомих, які своїми відгуками-враженнями про роботу цих працівників або підтверджують думку про роботу поліції, сформовану на підставі власного досвіду, або можуть вплинути на її зміну у кращу чи гіршу сторону;

інформація, отримувана із засобів масової інформації (преса, телебачення, радіо, Інтернет), яка є різною за змістом (від невеликої кількості позитивної до значно переважаючої негативної). Особливістю сприйняття зазначеної інформації є так званий „фактор несуперечливості“, коли нова порція інформації, як правило, буде відкинута як неправдива, якщо вона буде суперечити уже наявному знанню людини, сформованому на власному досвіді. У даному контексті можна зауважити, що незначна кількість позитивної інформації, яка подається у засобах масової інформації про роботу поліції, не може суттєво вплинути на уже сформовану у суспільстві загальну недовіру до поліції, оскільки негативні оцінки значно переважають позитивні відгуки про роботу поліції. Тим більше, що останнім часом немає позитивних публікацій чи іншої інформації про викриття організованих злочинних формувань і їх реальне притягнення до відповідальності. Складається враження, що з організованою злочинністю в Україні покінчено.

Слід відмітити, що при визначеності готовності громадян до співпраці з поліцією кожна людина свідомо оцінивши ситуацію та співвіднівши можливі затрати часу та зусиль, можливі ризики з важливістю отриманого результату, робить відповідний висновок про доцільність чи недоцільність такої співпраці. Крім того, така співпраця повинна передбачати наявність спільної мети, наприклад, - виявлення та притягнення до відповідальності організаторів та членів злочинних формувань. Саме при наявності такої мети виникає питання про доцільність особистої участі у цьому конкретного громадянина, відчуття власної приналежності до певної групи осіб, для яких отримуваний результат буде таким самим важливим та на його досягнення будуть також спрямовані активні дії інших членів цієї групи. Тому, спільна мета має бути об'єднуючим фактором, який групує людей, формує у них почуття приналежності до певної групи, формує почуття „ми“. При цьому необхідно враховувати, що на це відчуття впливають, в першу чергу, два фактори: 1) наскільки позитивно іншими людьми сприймається дана група; 2) наскільки часто людина відчуває задоволення, у зв'язку з тим, що вона є членом цієї групи, адже людина ніколи не буде приписувати себе до тих, хто сприймається іншими негативно [4, с. 205]. Таким чином, наявність об'єднуючої спільної мети для групи осіб є досить важливим фактором, який впливає на подальшу їх готовність до активних дій, спрямованих на її досягнення. Співпаданню мети, важливої для громадян та суб'єктів запобігання організованій злочинності, її усвідомлення та сприйняття необхідності особистого вкладу у її досягнення з боку громадян, і є тією визначальною умовою, наявність якої може забезпечити ефективну співпрацю з населенням у запобіганні організованій злочинності. Якраз у цьому напрямі сьогодні повинні працювати керівники держави, правоохоронних органів та місцевого самоврядування.

Залучення населення до виконання функцій, покладених на правоохоронні органи, є свідченням демократичності і відкритості правоохоронної системи і держави в цілому. З цього приводу науковці відмічають, що пере-

творення інституту участі громадян на дієвий механізм причетності громадянського суспільства до державного управління вимагає вирішення різнопланових завдань: по-перше, формування активного громадянина, який усвідомлює свої власні та загальнодержавні інтереси; по-друге, створення ресурсних передумов (кошти та інші матеріальні ресурси, вільний час, соціально-політичні та професійні знання); по-третє, впорядкування та розширення організаційно-правових форм участі та ін. [5, с. 49].

Важливе місце у запобіганні організованій злочинності посідає інформаційна складова, наповнення якої також має значний вплив на формування співпраці правоохоронних органів з населенням. У цьому важливе місце відводиться змісту інформації про роботу правоохоронних органів. Саме на цей аспект, може мати значний вплив інформація, яка повинна подаватися з правоохоронних органів, органів державної влади та місцевого самоврядування. Визначення досягнень, визнання допущених помилок та реальні кроки у напрямі їх усунення сприятиме налагодженню взаємовигідного контакту між правоохоронними органами, іншими органами державної влади, місцевого самоврядування та населенням.

Налагоджуючи співпрацю з населенням важливо враховувати наступне: 1) люди, в основному, негативно ставляться до організованої злочинності, але таке загальне ставлення не завжди збігається з бажанням викрити конкретного злочинця; 2) громадяни у своїй більшості доброзичливо ставляться до роботи правоохоронних органів, але це не означає, що в будь-якому випадку вони їм готові допомогти. Сказане підтверджується результатами всеукраїнського опитування респондентів, проведеного Інститутом спеціальної та політичної психології АПН України у травні 2001 р. На питання „Чи погодились би Ви особисто надати необхідну допомогу правоохоронним органам, які ведуть боротьбу з організованими злочинними угрупованнями, в разі виникнення потреби в цьому?“ респонденти відповіли: погодився б, але тільки за умови гарантії цілковитої безпеки мені та моїм близьким - 36,8%; не погодився б ні за яких умов, оскільки вважаю боротьбу з організованими злочинними угрупованнями справою виключно правоохоронців, їх безпосереднім професійним обов'язком - 24,9%; безперечно, погодився б - 19%; важко відповісти - 19,3% [6, с. 290].

Щоб активізувати громадян до такої діяльності, необхідно на їхню свідомість постійно впливати, щоб збудити в них бажання допомагати правоохоронним органам в боротьбі з організованою злочинністю. Іншими словами, треба вести правову пропаганду серед населення, готувати його до надання допомоги правоохоронним органам, підвищуючи його правосвідомість. Але результати наведеного опитування свідчать, що така робота з боку правоохоронних органів і держави в цілому ведеться недостатньо. На питання „З яких джерел Ви переважно отримуєте інформацію про діяльність організованих злочинних угруповань“ респонденти відповіли: з випусків новин, які транслюються по телебаченню або по радіо - 74,1%; з рубрик кримінальної хроніки в газетах та журналах - 44%; з документальних теле- та радіопередач відповідної тематики - 38,5%; від знайомих, родичів, друзів, колег по роботі, сусідів - 33,9%; з художніх фільмів (бойовики, детективи, трилери тощо) - 18,2%; від випадкових співрозмовників у транспорті, на вулиці, в магазині - 15,3%; з власного досвіду - 11,7%; з творів художньої

літератури – 7,9%; зі спеціалізованих наукових та популярних видань відповідної тематики – 7%; з Інтернету – 4%; інше – 1,7% (сума перевищує 100%, оскільки респонденти мали можливість позначити кілька варіантів відповіді). У зв'язку з цим, цікавими є ще одні показники: 39,7% респондентів вважають, що засоби масової інформації (ЗМІ) займаються озокамилюванням, вихваляючи успіхи правоохоронців у боротьбі з організованою злочинністю; 13,7% думають, що ЗМІ занадто романтизують злочинців, роблять з них героїв сучасності, навіюють думку про їх всемогутність і безнадійність боротьби з ними; тільки 13,3% вважають, що ЗМІ висвітлюють боротьбу правоохоронців з організованою злочинністю цілком правдивою та неупередженою; 38,8% респондентів вважають, що ЗМІ приділяють висвітленню цієї теми занадто мало уваги і кількість відповідних передач необхідно збільшити; 21,5% вважають, що ЗМІ висвітленню цієї теми приділяють достатньо уваги [6, с. 290–291].

Аналіз практики показує, що проблема активізації участі населення в запобіганні організованій злочинності має ряд невирішених питань. До них належать: а) відсутність досить повного дослідження шляхів активізації участі населення в запобіганні організованій злочинності; б) немає обґрунтованих критеріїв допустимості участі громадян до тієї чи іншої діяльності у запобіганні організованій злочинності; в) не вироблено чітких правил використання суб'єктами запобігання організованій злочинності засобів масової інформації; г) немає повного переліку форм використання допомоги населення; д) не досліджене питання залучення громадян до управлінської роботи суб'єктів запобігання організованій злочинності, не визначено, що вони можуть виконувати.

На завершення слід зазначити, що роль представників громадськості в запобіганні організованій злочинності буде зростати. І стає очевидним, що форми такої співпраці потребують удосконалення. Від допомоги населення не слід відмовлятися, оскільки жодна система замкнута в собі, абстрагуватися від середовища функціонування не може, треба оптимізувати форми контактів з нею. Без допомоги ззовні, активних контактів із середовищем,

система або зовсім не виконає завдань, що стоять перед нею, або зробить це з великими затратами сил і засобів, з напругою своїх далеко не нескінченних можливостей. Треба врахувати і те, що регулярна інформація про процеси, що відбуваються серед населення (рівень правосвідомості, інтересах громадян у визначеній правовій інформації і т. ін.) дозволить завчасно впливати на події, що розвиваються в небажаному напрямку. Аналіз результатів суспільної думки іноді відіграє роль засобу, що сигналізує про можливі помилки і в роботі суб'єктів запобігання організованій злочинності.

Література:

1. Про внесення змін до Кримінального кодексу України (щодо удосконалення порядку зарахування судом строку попереднього ув'язнення у строк покарання) : Закон України від 26.11.2015р. № 3413 // Відомості Верховної Ради (ВВР), 2016. - № 2. - Ст.18.
2. Деловая столица : газета, 2016. - № 17/779 - с. 14.
3. Про Національну поліцію : Закон України // Відомості Верховної Ради (ВВР), 2015, № 40-41, Ст.379.
4. Взаимодействие милиции и населения: к итогам харьковского эксперимента. — Х. : Нац. ун-т внутр. дел, 2003. — 288 с.
5. Сірик Д. Організаційно-правові форми участі громадян у діяльності виконавчої влади / Д. Сірик // Підприємництво, господарство і право. — 2008. — № 9. — С. 48–52.
6. Психологічні особливості організованих злочинних об'єднань (використання психологічних знань у протидії організованій злочинності): Наук.-практ. посібник / За ред. Я.Ю. Кондратьєва, С.Д. Максименка, Б.В. Романюка. - К.: Національна академія внутрішніх справ України, 2002. - 436 с.

*Грохольський В. Л.,
доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри кібербезпеки
та інформаційного забезпечення ОДУВС
Надійшла до редакції: 19.11.2015*

УДК 351.746.1:355.422(477)

СЛУЖБОВО-БОЙОВА ДІЯЛЬНІСТЬ ДЕРЖАВНОЇ ПРИКОРДОННОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ: СЕМАНТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПОНЯТТЯ

У статті проведено аналіз різноманітних семантичних підходів до поняття “службово-бойова діяльність” у відносинах забезпечення правопорядку Державною прикордонною службою України. Дано визначення поняття “службово-бойової діяльності Державної прикордонної служби України”.

Ключові слова: службово-бойова діяльність, Державна прикордонна служба України.

В статье проведен анализ различных семантических подходов к понятию “служебно-боевая деятельность” в отношениях обеспечения правопорядка Государственной пограничной службой Украины. Дано определение понятия “служебно-боевой деятельности Государственной пограничной службы Украины”.

Ключевые слова: Служебно-боевая деятельность, Государственная пограничная служба Украины.

© Т.М. Пастернак, 2015

Various semantic approaches to the term of “service and combat activities” in the relations of law enforcement by the State Boarder Service of Ukraine are analyzed in the article. The notion of “service and combat activities of the State Boarder Service of Ukraine” is defined.

Key words: Service and combat activities, State Boarder Service of Ukraine

Виконання посадовими особами Державної прикордонної служби України службово-бойових завдань у рамках визначеної Законом України “Про Державну прикордонну службу України” правоохоронної діяльності обумовлює необхідність детального вивчення самого поняття “службово-бойова діяльність Державної прикордонної служби України”.

Відносини службово-бойової діяльності досить широко відображені у правових та військових науках,

**ПІВДЕННОУКРАЇНСЬКИЙ
ПРАВНИЧИЙ ЧАСОПИС**